

.....

Farkas János

Az összehasonlító antropológia esélyei

"Paradigmák és esélyek" című dolgozatában (*Replika*, 1994. 13–14.) Niedermüller Péter talán legfontosabb gondolata, a társadalomtudományok interpretatív fordulatának a kiemelése, amely lehetővé teszi a *valóságkonstrukció* kérdésének a megoldását. Így ír: "A hatvanas évek utolsó harmadától kezdődően a kognitív, majd a számos ponton a kognitív megközelítéssel is szembenálló interpretatív antropológia az idegen kultúrák kutatásának egy gyökeresen új alternatíváját dolgozta ki... Az antropológia újabb irányzatai által kidolgozott megközelítések, fogalmak túllépték a szűkebb értelemben vett antropológia határait: »elszabadultak« a társadalomtudományok széles területén. E »határtalanság« egyik fontos következménye lett az is, hogy az antropológia »hazatalált«; azaz ráébredt, hogy saját módszerei, eszközei, szempontjai messzemenően alkalmasak a saját társadalmi különböző problémáinak, dimenzióinak elemzésére" (104. old.).

Ehhez a felismeréséhez kívánok e rövid hozzászólásomban csatlakozni. Az új megközelítés főbb jegyeit Niedermüller a következő pontokban méltatja:

- a) Értelmetlen az "objektív külvilág–szubjektív belvilág" megkülönböztetése;
- b) A társadalomtudományi kutatás "végső" célját a jelentések alkotják.
- c) Az értelmezés és a kifejtés "végső" célja pedig a megértés.

A szerzőnek az a következtetése, hogy a saját társadalomra irányuló antropológiai megközelítés a társadalmi-kulturális létezést a történetileg konstruálódó jelentések hálójában értelmezi.

Niedermüller tanulmánya szerintem arra is alkalmat ad, hogy segítségével újraértelmezzük a modernség és nem-modernség közismert problémáit. A modernség egyik alapvető jegye ugyanis az, hogy az ember (főleg a tudomány és a technika révén) objektumokat teremt. Ezek azonban már *kvázi-objektumok*, hiszen a Természettben közvetlenül nem

tárgyai, eljárásai, termékei tehát az objektív külvilág és a szubjektív belvilág összefonódásai, s mint ilyenek, *hibridek*. A társadalmi létezés alapelemévé Bruno Latour szerint ilyen módon a *hálózatok* válnak, amelyek az objektív és szubjektív elemek szétszakíthatatlan szövedékei (Latour, 1993). Ezért van igaza Niedermüller Péternek, amikor azt állítja, hogy a hagyományos néprajz nem képes a kultúrák megragadására. A modern antropológiának ugyanis ezeket az összetett hibrideket kellene tudnia értelmeznie és megértenie. Az antropológia hagyományos változata valójában a premodern állapotok leírására szolgált. De akkor hol van a *modern* társadalom antropológiája? Az antropológia akkor válna maga is modernné, ha figyelmét ki tudná terjeszteni az eddig elhanyagolt természeti objektumokra is, azaz nem korlátozná magát a *kultúrák* vizsgálatára. Avagy kibővítené a "kultúra" fogalmát, amely fogalomba már a modern társadalmak által termelt hibridek is beletartoznak. De ekkor az antropológiának *összehasonlíthatóvá* és *szimmetrikussá* kellene válnia, amely képes oda és vissza közlekedni a modernnek és a nem-modernnek között. Régebben, ha egy antropológus az egzotikus országokból hazatért, nem tudott folytonosságot teremteni a néprajz és a tudományos tudás között. A bennszülöttek kultúráját vizsgáló módszereit nem tudta alkalmazni a saját modern – természetvizsgálatokra és technológiára alapozott – "civilizációjára." Az új antropológia viszont arra nyújt lehetőséget, hogy mind a Természetet, mind a Társadalmat emberi konstrukcióként fogjuk fel. Ha a Természetet és a Kultúrát is hálózatok formájában hozzuk létre, keltjük életre, akkor ez az a közös elem, cselekvési forma, amely egységes alapokra helyezheti a modern és a premodern társadalmakat vizsgáló antropológiát. Ezért javasolja Michel Callon az *általánosított szimmetria elvének* bevezetését a társadalomkutatásokba (1986). Ez az elv azt mondja ki, hogy az antropológus önmagát a középpontba helyezi, ahonnan megfigyelheti mind a dologi, mind az emberi tulajdonságokat. Az összehasonlító antropológia már nem a sajátjától független kultúrákat, hanem *természeteket* és *kultúrákat* hasonlít össze. "Várnunk kellett e század közepéig – írja Lévi-Strauss a *The Savage Mind* című könyvében –, hogy átlépjünk a régebben elkülönített utakon: azon, amely a fizikai világhoz kommunikáció nélkül vezet (bennszülött tudat) és azon az úton, amelyet újabban fedeztünk fel, amely a kommunikáció világahoz a fizikai (modern tudomány) kerülő útján keresztül jut el" (1962).

Az új összehasonlító antropológia kimutatná, hogy csak a modern társadalmak tesznek éles különbséget a Természet és Kultúra, Tudomány és Társadalom között. Holott valójában mind a premodernnek, mind a modernnek számára a jelek és a dolgok virtuálisan együttlétezőek, illetve, amennyiben azok, annyiban a modernnek nem-modernnek. A modern társadalmakban tehát egymásra rétegződnek a modernség és a premodernség struktúrái. Ha az antropológus hazajön a trópusokról, akkor hajlamos saját társadalmának csupán marginális kérdéseit (például boszorkányság, babonák) vizsgálni. Holott nem kellene odahaza önmagát periferikus dolgok kutatására száműzni. Holott egy igazi intellektuális "felszerszámozás" után már sem abban nem lehet, hogy saját országában az emberek és a dolgok radikálisan szétválaszthatóak, sem abban, hogy a tudás és a társadalom bárhol is teljesen egybeeshetnek. Ahogyan hiba lenne a modern társadalmak Belső és Külső Nagy Megosztásait (a dualizmust) rávetíteni az ezeket elvető (monista) kultúrákra, ugyanúgy botránys lenne, ha a premodernektől exportált monizmust ráerőltetné a mi kultúránkra, amely elveti ezt. A szimmetrikus antropológiának észre kell vennie, hogy a Két Nagy Megosztás (Természet és Társadalom, Ember és Dolgok) között nem írja le a valóságot, sajátunkét sem, másokét sem. Ha az objektumokból és szubjektumokból összefonódó

hálózatok keletkezését társadalmi és emberi konstrukcióként írjuk le, akkor a modernek és a premodernek közötti dichotómiát eldobhatjuk. Mindketten mindig építjük természeti és társadalmi közösségeinket: valószínűleg csak a mértékek és arányok eltérőek. Csak egyetlen, *szimmetrikus antropológia van, vagy kellene lennie!*

Ilyen reflexiókat válthat ki belőlünk Niedermüller dolgozata. Talán csak azt az állítását vitatnánk, hogy egy ilyen új antropológiának *posztmodernnek* kellene lennie. A modern és a premodern összefüggését kereső tudománynak miért kellene posztmodernné válnia? A premodern ugyanis ki van téve a modernizáció folyamatának. A modern társadalom viszont át van szőve korábbi premodern struktúrákkal, szemléletekkel, elemekkel. Mi ebben a posztmodern? A történelem még nem jelentette be sem a Premodern, sem a Modern végét. Legfeljebb kölcsönhatásukra hívja fel a figyelmet.